

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

Інститут історії України

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Володимир ЛИТВИН
Олексій ОНИЩЕНКО • Френк СИСИН
Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Георгій ПАПАКІН — головний редактор
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Віталій ТЕЛЬВАК
Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 10

Книга II

Серія

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ

(1930–1934)

Серія

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

(1924–1930)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ВИДАВНИЦТВО

“СВІТ”

2015

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)
Г 91

*Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою "Українська книга" 2015 року*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядкування, передмова, коментарі:
Оксана ЮРКОВА

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)

- © Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2015
- © Інститут історії України НАН України, 2015
- © Юркова О.В., упорядкування, передмова, коментарі, 2015
- © Видавництво "Світ", дизайн та художнє оформлення, 2015

РОЗДІЛ II

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

**THE SLAVONIC REVIEW.
A SURVEY OF THE SLAVONIC PEOPLES,
THEIR HISTORY, ECONOMICS,
PHILOLOGY AND LITERATURE.
1924 (vol. II, № 6, March 1924, с. 465–672;
vol. III, № 7, June 1924, с. VIII + 240;
vol. III, № 8, December 1924, с. XV + 241–480)**

В одній з рецензій (“Україна”, 1924, [кн.] I, с. 181)* я мав нагоду розповісти історію французького “Інституту слов’янських студій”, що виник з політичних і культурних зв’язків нових слов’янських держав з Францією, утворених війною і післявоєнними подіями. До певної міри аналогічним явищем була “School of Slavonic Studies” (що теж можна перекласти як “Інститут слов’янських студій”) при Лондонському університеті — King’s College. На чолі її став проф. Бернард Пейрс (Pares), спеціаліст по історії Росії, що брав активну участь в воєнних подіях — мали ми його нагоду бачити і в Києві, декорованого російським Георгієм*, а від англійського уряду дістав він за сі заслуги титул пера. Поруч нього звісний своїми студіями історії Австро-Угорщини (її національних відносин) Р.В.Сетон-Вотсон (Scotus Viator), що перед війною побував і у Львові, з’єднуючи українських співробітників для задуманих збірників про слов’янські народи; потім, під час війни, стояв на чолі інформативного бюро воєнного міністерства і як особливий приятель чехів заняв фундовану чеським урядом “Масарикову катедру” для історії Центральної Європи. Їх заходами при сім Інституті, накладом “королівських видавців” товариства “Eyre and Spottiswood” в Лондоні стало від р. 1922 виходить отсе видавництво: “The Slavonic Review”.

З одного боку, се орган згаданого Інституту, з другого — тісно з ним зв’язаного Англо-російського літературного товариства, що заснували 1893 р. Мекензі Уоллес, Казалет і Поллен. Його члени за свою річну вкладку, 1 фунт, одержують се видавництво. Голова Т[овариств]ва, проф. Пейрс, фактично веде сей журнал і zarazом провадить, як секретар, патрональним комітетом Інституту (Advisory Slavonic Comitée), зложеним з делегатів сього товариства, членів асоціації славістів і різних заінтересованих інституцій: російської секції Лондонської торговельної палати, Чеського товариства Великобританії і под. Інститут, А[нгло]-р[осійське] товариство і видавництво ставлять собі завданням, кожде з свого боку, об’єднувати всіх, хто інтересується слов’янством, і “розвивати добрі відносини між світом англійської мови і світом слов’янським”. Фактично об’єднують вони різні російські товариства (Russia Society) й інші аналогічні товариства Англії, а з минулого року роблять також енергійні заходи, щоб організувати паралельну мережу також і в Америці. Проф. Пейрс торішнього літа відбув для

сього подорож по Америці і заручився згодою старішого з американських славістів проф. Гарвардського університету Куліджа й інших учених. Після цього, для зв'язку, поруч англійського редакційного комітету "Slavonic Review" (Пейрс, Сетон-Вотсон і Гаррі Вільямс) організовано паралельний комітет американський — S.N.Harper, R.J.Kerner, R.H.Lord. Поруч "Sl[avonic] Review" ухвалено розпочати видання (як при паризькім Інституті) підставових творів з історії, літератури, економіки слов'янських народів, граматик і словарів; в ред[акційний] комітет ввійшли з англійської сторони Пейрс, Сетон-Вотсон і Невіль Форбс (оксфордський славіст), з американської — Кулідж, Гарпер (Чикаго), Ноїс (Каліфорнія). Та поки що комітет сей, видко, не розпоряджає на се діло забезпеченими фондами і відкликається до підтримки всіх інтересованих, і тим часом головним ділом для нього зістається видання "Sl[avonic] Review", що ведеться, головню, лондонським гуртком славістів.

Як видно з проспектів, що друкуються в "Sl[avonic] Review", в лондонськім Інституті обслуговуються, силами англійськими і російськими, головню російські дисципліни: історія, література, мова, етнографія, право й економіка (Пейрс, Святополк-Мирський, Раффі, Вільямс, Мейендорф), менше — дисципліни чеські, югослов'янські і польські. Крім Лондона є "Інститут російських студій" в Ліверпулі (Босвель, Сліпченко, Вільямс). В вісьмох інших університетах по одному професору або лектору російської мови. В Америці головними огнищами славістики [є]: Гарвардський університет в Масачусеті (історики Кулідж, Лорд, Блек, лінгвіст Л.Вінер), "Колюмбія" в Нью-Йорку і Чиказький університет; викладаються передусім дисципліни російські, в другім ряді мова церковнослов'янська, чеська, польська, болгарська, сербська, литовська, історія Візантії і Балканських країв.

"Slavonic Review" об'єднує поки що славістів Великобританії та слов'янських учених — особливо з нинішньої російської еміграції. Між бувшими професорами King's College бачимо низку нинішніх політичних діячів, як Масарик, Гаврилович — нинішній посол Югославії в Лондоні, Залеський — польський посол в Римі, або теперішніх професорів в своїх рідних краях; вони рахуються членами King's College і служать сполучниками його видавництва з різними слов'янськими краями. З російської еміграції в журналі пишуть Бахмет'єв, Булгаков, Лоський, Маклаков, Мейендорф, Мирський, Мякотін, Ремізов, Родічев, Струве й інші. Виходить він трьома книжками річно: в березні, червні і грудні, три книги становлять один том, але тому що журнал почав виходити від червня 1922 р., томи не відповідають річникам. Відмінно від органу паризького Інституту "Revue des études slaves", що має характер спеціально науковий, дослідчий, призначений для учених спеціалістів, — орган лондонського Інституту призначається передусім, як я вже вище згадав, для членів Англо-російського літературного товариства і має характер "вістника літератури, науки й гро-

мадського життя” для широкої публіки, багато місця уділяє перекладам слов’янської белетристики, дає місце статтям на теми політичні, пера політичних діячів; тільки виїмково стрічаються статті дослідчого характеру. Хоч українські дисципліни не мають спеціалістів між тими славістами, що гуртуються навколо видавництва, в нім давалось місце й українським авторам: була стаття В.Панейка про політичні українські перспективи*, Р.Смаль-Стоцького про українські наукові осередки*, Д.Дорошенка про українську історіографію*. Редакція дійсно по змозі старається держати своїх читачів в курсі літератури, мистецтва й науки всіх слов’янських народів, як се ставить своєю програмою, — але, головно, увагу займає російське.

Розуміється, заснування катедри українознавства в однім із сих інститутів велико б посунуло обзнайомлення закордонних кругів з українською культурою й наукою. Пок[і́йний] Е.Дені, голова паризького “Інституту слов’янських студій”, висловляв мені ще в 1919 р. своє щире переконання, що український уряд повинен заснувати катедру української філології в Парижі, як се зробили інші слов’янські уряди для обзнайомлення західного світу з своїм життям. З заведенням більш нормальних відносин між нашою федерацією і західним світом се встане справді перед українським урядом як одно з чергових завдань і буде мати важні і корисні наслідки для нашого культурного життя, що досі, неважаючи на зусилля одиниць, зістається поза обрієм європейського світогляду.

nastique", 1920, "The Treasure of Astrabad", 1920, "South Russia in the Prehistoric and Classical Period", 1921, "Le culte de Grande Déesse dans la Russie Méridionale", 1921 — йдеться про роботи: Rostovtzeff M. Queen Dynamis of Bosphorus // Journal of Hellenic Studies. — 1919. — No. 38. — P. 88–109; Rostovzev M. L'Âge du Cuivre dans le Caucase Septentrional et les Civilisations de Soumer et de l'Égypte Protodynastique // Revue Archéologique. — 5 sér. — 1920. — No. 12. — P. 1–37; Rostovtzeff M. The Sumerian Treasure of Astrabad // The Journal of Egyptian Archaeology. — 1920. — Vol. 6. — No. 1 (Jan.). — P. 4–27; Rostovtsev M. South Russia in the Prehistoric and Classical Period // The American Historical Review. — 1921. — Vol. 26. — No. 2 (Jan.). — P. 203–224; Rostovtzeff M. Le culte de Grande Déesse dans la Russie Méridionale // Revue des Études Greques. — 1921. — No. 32. — P. 462–481.

Останній висновок автора висловлений в отсих міркуваннях... — далі М.Грушевський подає цитати із праці М.Ростовцева у власному перекладі.

Примірник, виписаний минулим літом, при тодішнім доволі низькій стані англійського фунта коштував 46 карбованців, не рахуючи пересилки! — М.Грушевський після повернення до України відновив налагоджені ним під час еміграції зв'язки із закордонними книготорговельними фірмами, в яких у червні 1924 р., разом з іншими виданнями, замовив і книгу М.Ростовцева "Iranians and Greeks in South Russia". Втім, 29 липня 1924 р. паризький книготорговець та видавець Марсель Жіар повідомив вченого, що не знайшов цієї книги у Парижі та застеріг, що книгу "важко дістати шляхом обміну, оскільки праці, замовлені таким чином у Великобританії, коштують надмірно". (Цит. за: Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). — К.: Інститут історії України НАН України, 2004. — С. 146). Зрештою, книгу вчений зміг придбати за 4 фунти 6 шилінгів 10 пенсів (що, відповідно, склало 46 рублів), вже на початку жовтня 1924 р. вона була на його робочому столі (див.: Науковий архів Інституту історії України НАН України. — Оп. 3. — Спр. 170. — № 5. — Арк. 52).

с. 228 ... "Анналы", [т.] III, с. 230... — йдеться про рецензію, що була опублікована у редактованому Ф.Успенським та Є.Тарле петроградському академічному часописі загальної історії "Анналы" (1923. — Т. 3).

с. 229 ...вищезгадана російська книга автора про Скитію і Боспор... — див.: Ростовцев М.И. Скифия и Боспор. Критическое обозрение памятников литературных и археологических. — Ленинград, 1925. — 622 с.

"Corpus tumulorum" — з лат.: "Звід курганних пам'яток".

...автор мав... — як сам се каже — зазначити... — тут і далі М.Грушевський цитує М.Ростовцева у власному перекладі українською мовою та зазначає відповідні сторінки рецензованого видання.

The Slavonic Review. A Survey of the Slavonic Peoples, their History, Economics, Philology and Literature. 1924 (vol. II, № 6, March 1924, с. 465–672; vol. III, № 7, June 1924, с. VIII + 240; vol. III, № 8, December 1924, с. XV + 241–480)

Перша публікація: Україна. — 1925. — Кн. 4. — С. 178–179. Підпис у кінці рецензії: М.Грушевський. Дата не зазначена.

Машинописна копія без правок зберігається в ІР НБУВ (Ф. Х. — Од. зб. 17223. — 4 арк.). На арк. 1 чорнилом позначка "323". Підпис у кінці рецензії: М.Грушевський.

Подається за першодруком.

с. 233 В одній з рецензій (“Україна”, 1924, [кн.] I, с. 181)... — йдеться про роботу: Грушевський М. [Рец. на:] Lubor Niederle. Manuel de l’antiquité slave. Tome I: L’histoire. (Collection de manuels publiée par l’Institut d’études slaves, t. I). Paris: Librairie E. Champion, 1923, VIII + 246 с. // Україна. — 1924. — Кн. 1–2. — С. 180–184. Оpubлікована у даній книзі на с. 186–190. Сторінці 181 з першої книги “України” за 1924 р., на яку посилається вчений, відповідає с.186 цього видання.

...**Бернар Пейрс (Pares)... брав активну участь в військових діях — мали ми його нагоду бачити і в Києві, декорованого російським Георгієм...** — починаючи з 1898 р. Б.Пейрс, який спеціалізувався на дослідженні російської історії, неодноразово бував у Росії. З початком Першої світової війни британська військова адміністрація призначила його військовим спостерігачем до російської армії. Наприкінці 1914–1915 рр. перебував у Галичині у російських частинах на австро-угорському фронті, був нагороджений Георгіївським хрестом за виявлену ним хоробрість. У 1916 р. Б.Пейрс став одним з організаторів та активним діячем Міжнародного агентства новин (International News Agency), завданням якого було розміщення пробританських новин у російських виданнях. Він працював кореспондентом кількох газет, у тому числі “The Daily Telegraph”, згодом — у британському посольстві у Петрограді. Після розгону більшовиками Установчих зборів Б.Пейрс залишив Росію, виїжджаючи через Сибір. У 1919 р. був представником уряду Великобританії при адміралі Колчаку.

М.Грушевський та Б.Пейрс познайомились у 1917 р. Після Лютневої революції Б.Пейрс зблизився з організаційно оформленою тоді соціал-демократичною групою “Єдність” (“Единство”) на чолі з Г.Плехановим. Члени “Єдності”, до якої увійшли в основному меншовики-оборонці, підтримували Тимчасовий уряд та виступали за війну до перемоги. По суті, вони були чи не найенергійнішими провідниками політики Великобританії, яка була зацікавлена у продовженні Росією війни. На початку літа 1917 р. переважно із членів “Єдності” організувався так званий “Союз особистого прикладу” (“Союз личного примера”), нечисленна напіввійськова організація, учасники якої планували подорожувати Росією, виступати на мітингах та власним прикладом заохочувати громадян ставати до лав війська і брати участь у війні проти німецького домінування. До цього “Союзу” долучився і Б.Пейрс. У складі очолюваної Л.Дейчем групи з 11 осіб він здійснив місячну (середина червня — середина липня 1917 р.) агітаційну подорож із Петрограда до Москви та Києва, а потім до Полтави, Харкова та Воронежа, і повернувся назад до Петрограда.

У Києві “союзівці” відвідали Київську раду робітничих та солдатських депутатів і сесію Центральної Ради. У Центральній Раді, як пізніше згадував Б.Пейрс у своїх мемуарах, його зустріли дуже ввічливо і навіть запропонували стілець у президії, тож він мав можливість послухати кілька виступів. Б.Пейрс зауважив, що багато промовців, виголошуючи доповіді російською мовою, вибачалися, що не говорять українською, бо ще не встигли її вивчити; натомість у кулуарах усі розмови були російською.

Зустріч Б.Пейрса з головою Центральної Ради відбулась у будинку М.Грушевського. Б.Пейрс описував її так: “Я сказав, що ми, британці, повинні дивитись із співчуттям на піднесення будь-яких своєрідних національних груп, чи то всередині нашої імперії чи будь-де; але дійсно відчувається, що зараз не на часі є проведення політики сепаратизму для підкреслення національних особливостей. Україна, я нагадав йому, досі все ще не возз’єднана, крізь неї, фактично, проходять ворожі кордони. З його публічних висловів я зрозумів, що він далі не покладає свої надії на Німеччину. Він це підтвердив, пояснюючи, що російська революція вплинула на це, і що тепер він на боці Росії. Потім я зважився поставити досить делікатне питання. Я сказав, що виглядає дивним, коли одні й ті самі люди, які мали проницьку «орієнтацію», раптом виявилися лідерами проросій-

ської. Він спробував переконати мене у своїй прихильності справі союзників; він сказав, що повністю зрозумів, що не може бути ніякого розриву з Росією, поки все ще йде війна". (Див.: *Pares V.* My Russian Memoirs. — London: J. Cape, 1931. — P. 456–457).

с. 235 ...стаття В. Панейка про політичні українські перспективи... — див.: *Paneyko V. and N.B.J.* The Conditions of Ukrainian Independence // The Slavonic Review. — 1923. — Vol. 2. — No. 5 (Dec.). — P. 336–345.

...стаття... Р. Смаль-Стоцького про українські наукові осередки... — див.: *Smal-Stotsky R.* The Centres of Ukrainian Learning // The Slavonic Review. — 1924. — Vol. 2. — No. 6 (Mar.). — P. 558–566.

...стаття... Д. Дорошенка про українську історіографію — див.: *Doroshenko D.* Ukrainian Historiography since 1914 // The Slavonic Review. — 1924. — Vol. 3. — No. 7 (Jun.). — P. 233–239.

James George Frazer. Folk-lore in the Old Testament. Studies in Comparative Religion, Legend and Law. In three volumes, London: Macmillan, 1919, т. I, XXV + 560 с., т. II, XXI + 571 с., т. III, XVIII + 556 с., ціна 37 шил[інгів] 6 п[енсів]

Перша публікація: Україна. — 1925. — Кн. 5. — С. 144–147. Підпис у кінці рецензії: *М. Грушевський*. Дата не зазначена.

Машинопис з авторськими правками фіолетовим чорнилом та редакційними правками зеленим чорнилом зберігається в ІР НБУВ (Ф. Х. — Од. зб. 17234. — 6 арк.). На арк. 1 вгорі позначка олівцем "М". Підпис у кінці рецензії: *М. Грушевський*.

Машинописна копія з авторськими правками зберігається в ІР НБУВ (Ф. Х. — Од. зб. 12128. — Арк. 1–6). Підпис у кінці рецензії: *М. Грушевський*.

У тій же архівній справі з окремою пагінацією (арк. 1–4) зберігається правлений машинопис рецензії К. Грушевської на томи XVIII–XIX (1923/1924 рр.) віденського часопису "Anthropos: Ephemeris Internationalis Ethnologica et Linguistica" (опубл.: Україна. — 1925. — Кн. 3. — С. 173–175).

Подається за першодруком.

с. 236 ...ціна 37 шил[інгів] 6 п[енсів] — дану книгу М. Грушевський замовив через лондонську книготорговельну компанію "W. & G. Foyler, Ltd." наприкінці 1924 р., а вже 23 січня 1925 р. завідувач російського відділу компанії Борис Видра повідомив вченого, що відправив на його робочу адресу (Київ, вул. Короленка, 37, пом. 12-а) три поштові бандеролі, в кожній з яких було по одному тому книги Дж. Фрезера. Зберігся рахунок, виставлений фірмою, який підтверджує вказану М. Грушевським ціну: за три томник академіку довелося заплатити 1 фунт 17 шилінгів 6 пенсів, що становило 37 шилінгів 6 пенсів (тоді 1 фунт дорівнював 20 шилінгам), або майже 20 рублів; витрати на пересилку становили 3 шилінга 3 пенса (див.: Науковий архів Інституту історії України НАН України. — Оп. 3. — Спр. 170. — № 5. — Арк. 99, 113-а).

"Totemism and Exogamy. A Treatise on Certain Early Forms of Superstition and Society" — див.: *Frazer J.G.* Totemism and Exogamy. A Treatise on Certain Early Forms of Superstition and Society. In 4 vol. — London: Macmillan, 1910. — XIX + 579; VII + 640; VII + 583; III + 378 p.

...класичної "Золотої галузки", що в останніх виданнях розрослася вже до 12 томів ("The Golden Bough. A Study in Magic and Religion")... — ця робота (звертаємо увагу на оригінальний та влучний переклад назви М. Грушевським, традиційно титул

ЗМІСТ

	с. текстів	с. ком.
О.Юркова “...МАЮ В СВОЇМ ПОРТФЕЛІ СТУДІЙКУ...”: ОСТАННІ ПРАЦІ ТА РЕЦЕНЗІЙНІ ОГЛЯДИ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.....	V	
РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	1	
Вікопомна дата	3	361
Про так званий “Львівський літопис” (1498–1648) і його ймовірного автора	28	365
Самовидець Руїни та його пізніші відображення	44	382
Про українську історіографію XVIII століття. Кілька міркувань	74	414
З історичної фабулістики кінця XVIII в.	82	424
“Историограф Малой России”	87	427
РОЗДІЛ II. РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ	181	
Wilhelm Wundt. Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte.....	183	450
Lubor Niederle. Manuel de l'antiquité slave. Tome I: l'Histoire.....	186	450
Акад. Вс.Миллер. Очерки русской народной словесности.....	191	451
Проф. М.Сперанский. Русская народная словесность.....	191	451
A.Debidour. Le Histoire diplomatique de l'Europe.....	200	453
L.Lévy-Brühl. Das Denken der Naturvölker.....	202	453
L.Lévy-Brühl. La mentalité primitive.....	202	453
Wilhelm Jerusalem. Soziologie des Erkennens.....	202	453
Richard Thurnwald. Zum gegenwärtigen Stand der Völkerpsychologie.....	202	454
В.П.Адрианова. Житие Алексея, человека Божия.....	213	455
А.Кащенко. Оповідання про славне військо Запорозьке Низове.....	215	455
А.Кащенко. Великий Луг запорозький.....	215	455
А.И.Лященко. Былина о Соловье Будимировиче и saga о Гаральде... ..	219	456
Іларіон Свенціцький. Початки книгопечатання на землях України.....	221	456
М.И.Ростовцев. Элинство и иранство на юге России.....	223	457
M.Rostovtzeff, Hon. D. Litt. Iranians and Greeks in South Russia.....	223	457
M.Rostovtzeff. Les origines de la Russie.....	223	457
М.И.Ростовцев. Скифия и Босфор. Критическое обозрение памятников литературных и археологических.....	223	457
The Slavonic Review. A Survey of the Slavonic Peoples.....	233	458
James George Frazer. Folk-lore in the Old Testament.....	236	460
Dr. Lubor Niederle. Slovanské Starožitnosti.....	241	461

Max Vasmer. Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven...	246	462
А.И.Яцимирский. Библиографический обзор апокрифов в южнославянской и русской письменности...	248	463
Kazimierz Dobrowolski. Pierwsze sekty religijne w Polsce...	250	463
Д.Заславский. Михаил Петрович Драгоманов...	251	464
Nationernas Bibliotek: Ukrainarna...	255	464
Harold T. Cheshire. The Great Tartar Invasion of Europe...	257	465
Ювілейний Збірник Наукового товариства імені Шевченка у Львові в п'ятдесятиліття оснований, 1873–1923. Записки Наукового товариства імені Шевченка, том СXXXVIII–СXL. Праці Історично-філософичної секції під редакцією Івана Крип'якевича... Праці Філологічної секції під редакцією Кирила Студинського... Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923–1925...	259	466
М.Сперанский. К истории взаимоотношений русской и югославянских литератур (Русские памятники письменности на юге славянства)...	265	468
К.М.Тахтарев. Сравнительная история развития человеческого общества и общественных форм. Часть I и II...	266	468
V.J.Mansikka. Die Religion der Ostslaven. I. Quellen...	270	468
Етнографический отдел Государственного Русского музея. Материалы по этнографии. Том III, выпуск первый...	274	469
Louis Eisenmann. The Imperial Idea in the History of Europe...	277	469
Jan Łoś. Początki piśmiennictwa polskiego...	279	469
Venceslas Lednicki. Existe-t-il un patrimoine commun d'études Slaves?...	281	470
Р.Р.Ранайтеску. L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans le principautés roumaines...	285	470
Проф. Йор. Иванов. Богомилски книги и легенди...	287	471
Arturo Cronia. II. Bogomilismo...	289	471
Проф. Хведір Вовк. Студії з української етнографії та антропології...	290	472
Записки Київського інституту народної освіти...	292	473
Ю.Д.Бруцкус. Письмо хазарского еврея от X века...	294	473
Е.Ю.Перфецкий. Русские летописные своды и их взаимоотношения...	295	474
Jozsef Szinnyi. Die Herkunft der Ungarn, ihre Sprache und Urkultur...	297	474
Dr. Eugen Perfeckij, docent University Komenskeho v Bratislavě. Sociálne-hospodárske pomery Podkarpatske Rusi ve století XIII–XV...	299	474
Jaroslav Bidlo. Dějiny Slovanstva...	301	475
Histoire et historiens depuis cinquante ans...	304	475
Доктор славяноведения А.Петров. Отзвук Реформации в русском Закарпатьи XVI в. Няговские поучения на Евангелие...	306	476
Z dějin Východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy University...	307	476

Збірник праць Державного рибного заповідника “Конча-Заспа” ...	309	478
Frank Wollman. Slovesnost Slovanů...	311	478
Галина Вовк. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918)...	312	478
Східнослов'янські народності та їх дослідження...	313	479
Dr. Jiří Král. Svidovec v Podkarpatské Rusi. Sídla obyvatelstva...	324	479
Václav Novotný. Českou minulostí...	326	480
Dr. František Štůla, Dr. Antonín Boháč, Dr. Karel Kadlec a Dr. Josef Tvrđý. Zeměpisný obraz, statistika, ústavní zřízení a filosofie slovanstva...	327	480
А.В.Орешников. Классификация древнейших русских монет по родовым знакам...	329	480
Josef Pfitzner. Grossfürst Witold von Litauen als Staatsmann...	330	481
D-r Josef Jirásek. Rusko a my. Studie vztahy česko-slovensko-ruských od počátku 19 století do roku 1867...	332	481
Осип Гермайзе. Україна та Дін у XVII ст. ...	333	481
Віктор Данилевський. Нарис історії розвитку продуктивних органів суспільної людини (спроба матеріалістичної історії техніки)...	335	481
Aus der historischen Wissenschaft der Soviet-Union — Vorträge ihrer Vertreter während der Russischen Historikerwoche...	340	482
Праці Українського високого педагогічного інституту ім.М[ихайла] Драгоманова у Празі...	342	483
J.Рурка. Weitere Beiträge zur Korrespondenz der Hohen Pforte mit Bohdan Chmel'nyckij...	344	483
Aleksander Brückner. Dzieje kultury polskiej. Tom pierwszy: Od czasów przedhistorycznych do r. 1506...	346	484
International Bibliography of Historical Sciences. First Year (1926)...	350	484
Михайло Гніп. Громадський рух 1860-х рр. на Україні...	354	485
Збірник Музею діячів науки та мистецтва України...	357	486
Алексей Александрович Шахматов, 1864–1920...	359	486
КОМЕНТАРІ		361
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК		487

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 10. Книга II

Серія “Історичні студії та розвідки”
(1930–1934)

Серія “Рецензії та огляди”
(1924–1930)

Редактор *І.Савлук*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *І.Сімонова*
Коректор *В.Гоменюк*

Формат 70×100/16. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 44,71. Обл.-вид. арк. 37,0.
Тираж 5000 пр. Зам. № .

Державне підприємство
“Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4826 від 31.12.2014 р.
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк на ПРАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
79005 Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1110 від 08.11.2002 р.

Грушевський М.С.

Г91 Твори: У 50 т. / редкол.: Г.Папакін, І.Гирич та ін. — Львів : Світ, 2002 —

Т. 10. Кн. II : Серія “Історичні студії та розвідки” (1930—1934) ; Серія “Рецензії та огляди” (1924—1930) / упор. О.Юркова. — 2015. — 552 с.

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)

Друга книга десятого тому 50-томного зібрання творів М.Грушевського містить праці визначного українського історика, об'єднані у двох серіях — “Історичні студії та розвідки” і “Рецензії та огляди”. У першій з них представлено шість останніх статей М.Грушевського, написаних упродовж 1930—1934 рр. і присвячених історії України, українській історіографії та історії української літератури. Остання велика студія — “Істориограф Малой России” (1934) — друкується вперше.

У другій серії публікуються 60 рецензій та рецензійних оглядів, підготовлених вченим у 1924—1930 рр. (у 1931—1934 рр. М.Грушевський рецензій не писав), дев'ять з них також друкуються вперше.

Статті, опубліковані М.Грушевським уперше російською мовою, подано у перекладі на українську та мовою оригіналу.

Видання розраховане на істориків, соціологів, етнографів, археологів та всіх, хто цікавиться історією України.

УДК 94(477)
ББК 63.3(4УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-922-7 (Т. 10. Кн. II)